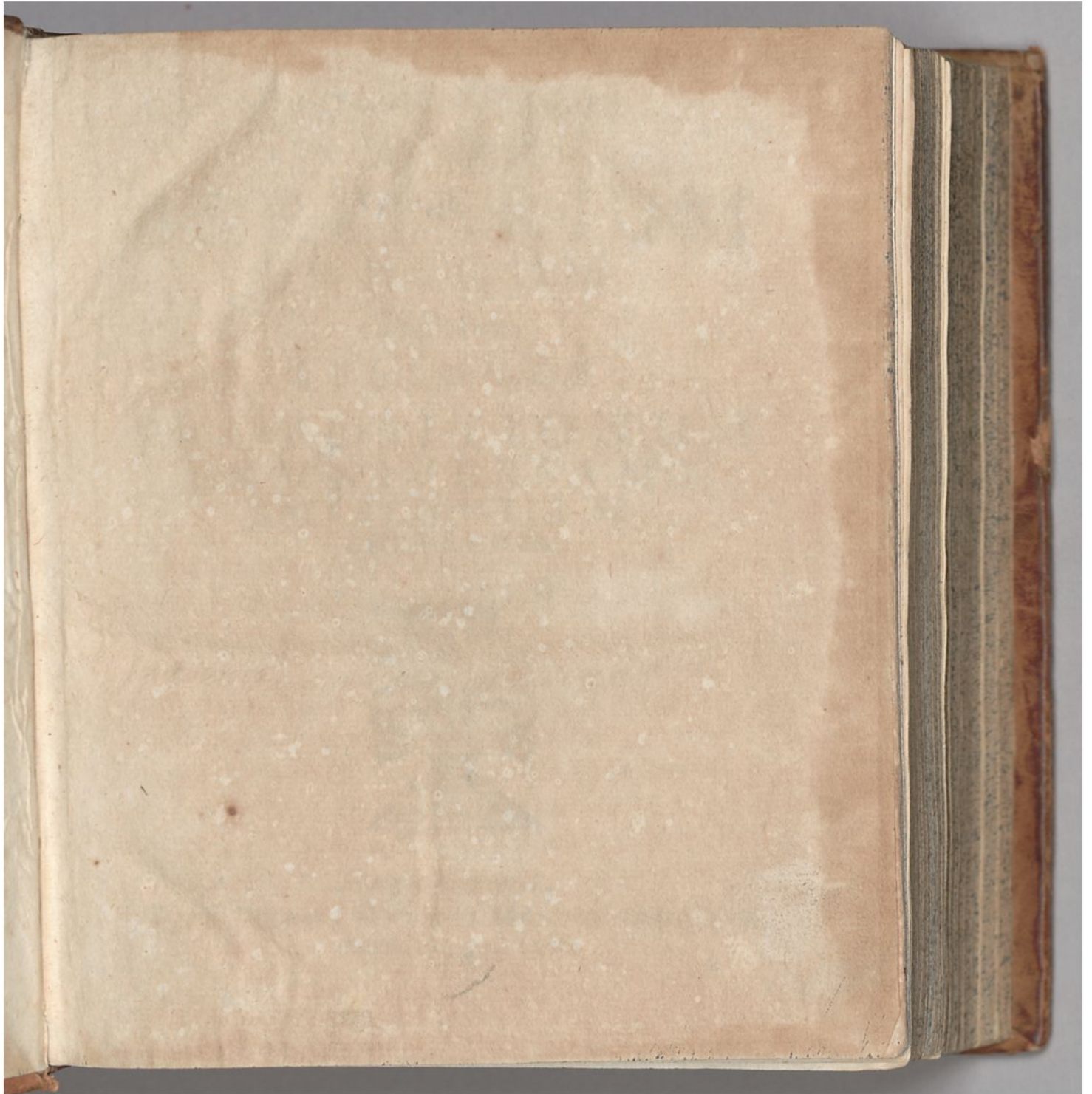




Leibn. Marg.
41





Varia ethica.



DISPUTATIO ETHICA
DE
ACTIONUM HU-
MANARVM MORALITATE
ET INDIFFERENTIA;

Q V A M
DIVINA ANNUENTE GRATIA
IN ILLUSTRACADEMIA JULIA
PRÆSIDE

DN. JOANNE EISENHARTZ/
PHILOSOPH. ET J. U. D. HUIUSQ; ET MO-
RALIS PHILOSOPHIÆ PROFESSORE
PUBLICO,

DOMINO, PRÆCEPTORE, FAUTORE
AC PATRONO SUO ÆTATEM
SUSPICIENDO.

Ad. d. XII. Calendar. Novembr.
IN IVLEO MAGNO

Publico Eruditorum examini

submittet

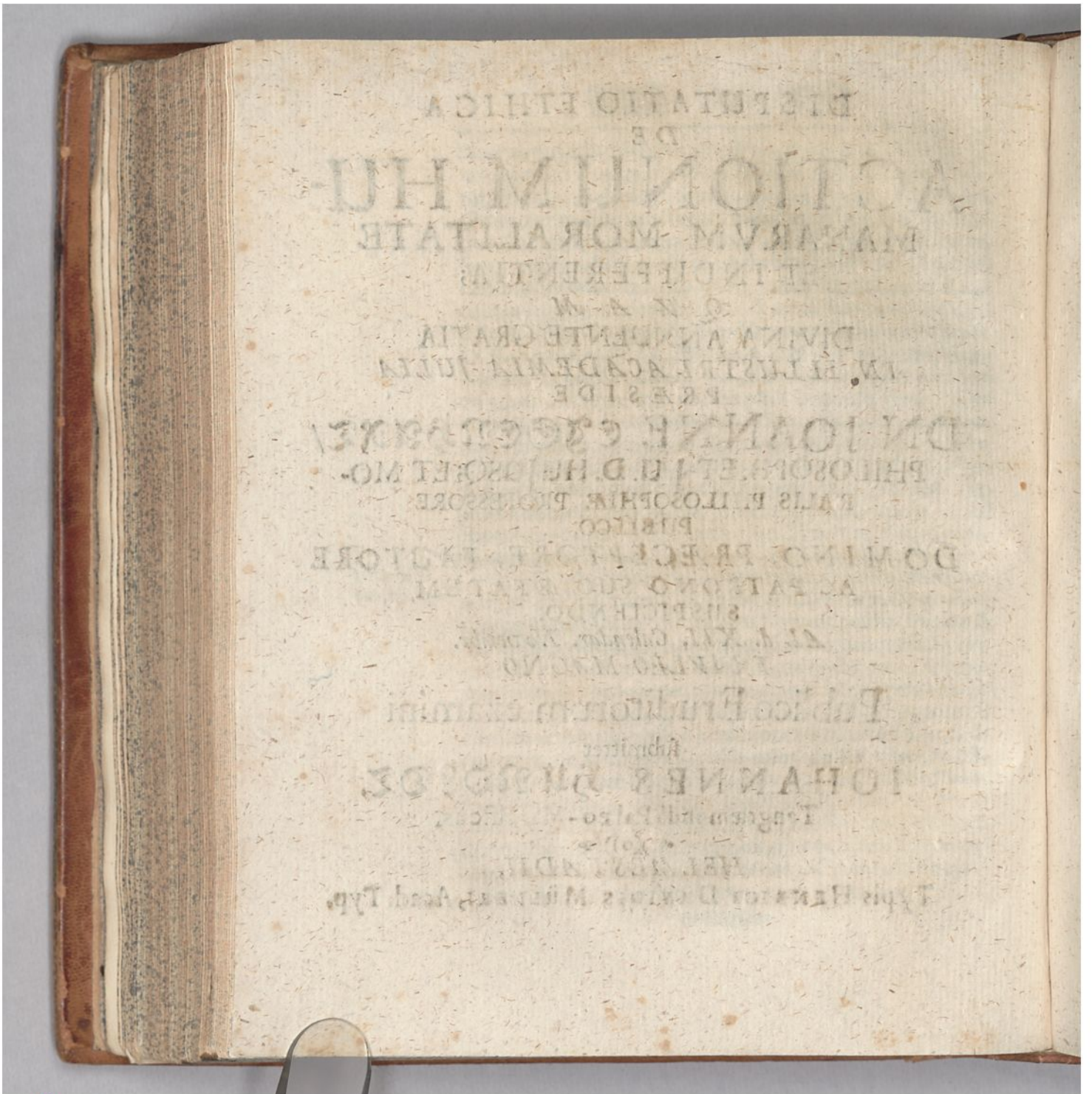
IOHANNES HUNDT.

Tangræmundâ Palæo-Marchicus,

☞(o))☞

HELMESTADII,

Typis HENRICI DAVIDIS MÜLLERI, Acad. Typ.



V I R O

*Præmodum Reverendo pariter ac eruditissime
Docto*

DN. M. GEORGIO HVNOLDO,

Poëtæ Laureato Cæsareo,

Tangræmundensis & reliquarum Dioecesos istius Ec-
clesiarum Pastori ac Inspectori præclare prorsus merito;

PARENTI SUO

religiosâ de veneratione suspiciendo

Ἀγαθὲ, πολλή σε δέχομαι!

REVERENDE DOMINE PATER,

 Uod ajunt: Philosophiam illum
cui semel injecit manus difficulter
à se dimittere; Id ipsum & mihi,
qui, nescio quò fatò aut inclinante
astro, ab incunte ætate ivi in amorem hujus
Studii, accidit. Etenim licet nimiam, quan-
quam, quod apertè fateor, infelici successu hu-
ic studiorum generi hætenus impenderim o-
peram: nescio tamē, qui in ruminandis illis, quæ
ὁ πολὺς ἀνθρώπος non purat esse *πρὸς τὰ ἄλφιστα*,
adhuc laboris gloriam ponam. Habent quippe
hæc studia in se aliquid divini, à quò & ingrati-
is nostris ad eorū perscrutationem pertrahimur.

*Philosophandū est paucis; Nā omninò haut pla-
cet.*

A 2

cet, Neoptolemus inquit apud Ennium; Ego
contra: *Philosophandum est omnino; nam paucis
hanc placet.* Scilicet difficile est, in Philosophia
pauca esse ei nota, cui non sint aut pleraq; aut o-
mnia. Sed o utinam contententem subvehe-
re ratio! Honestum tamen est, prima sequen-
tem in secundis tertiisque subsistere.

Non ita pridem factum est, cum Tu, *Honora-
tissime Parens*, multis me de edendo Academi-
corum studiorum admoneres specimine. En
adest. Verum non illud quod efflagitabas, sed
*Philosophicum; Idq; non elegans, sed quod Na-
turae* injuria impotenti indulgit ingenio.

Suscipe illud, *Amantissime Pater*, quod enixè
rogo, innubi fronte, & affectu impotentis ad ef-
fectum perficientis, si me amas, metire. Ego ad
id omni animi incumbam impetu, ut nihil o-
mittam industriae, quò repperitudo meae scientiae
in melius queat & rectius conformari. Vale,
Pater pietissime, perpetuò spes ac felix! Da-
bam HELMESTADII in Academia JULIA, ad
D. II X. Calend. Novemb. Anno recuperatae
Gratiae CIO IDC LXXIX.

Obsequentissimus Filius Tuus
JOHANNES Nunoldt.



D E

ACTIONVM HVMANARVM MORALITATE ET INDIFFE- RENTIA

§. I.

B Tiam si jus aliquod esse, quod nos ad be-
ne agendum propellat & a malis actionibus
prohibeat, omnes omnino gentes, quæ qui-
dem horridos nimis mores respuunt, unanimis
affirmant suffragiis; Non minus tamen sti-
muli, qui quoties aliquid pravi designamus
intus in animo nos urgent, id ipsum magis arguunt. Quotus-
quisque enim hominum tam efferi pectoris est, quem post ma-
le facta poenæ promeritæ horror non percutiat? Indidit nem-
pe Supremus rerum Opifex humano generi non solum illam
rationis vim, quâ bonum à malo dignoscere, & illud, utpote na-
turæ suæ apprimè conveniens, appetere, hoc autem, ut eidem
maximè adversum, averfari potest: sed & id ipsum singulari
præcepto, ab ipsa natiuitate humano pectori quasi inscripto,
quod propterea neminem planè fugere potest, perhibuit. *Er si*
enim, verba sunt Guilielmi Groti, de Principiis Juris Naturalis
cap. III. §. II. lumen intellectus homini agnatum satis doceat, omne
bonum esse laudabile, omne verò malum vituperandum; Placuit
nam Naturæ Auctori huic naturali notitiæ etiam vinculum legis

A 3

addere;

addere, ut eò magis quod honestum judicamus sequi, quod verò turpe
judicamus fugere debeamus. Hæc est illa lex, de qua Lactantius
ex Cicerone de Vero cultu cap. VI. dicit: quod sit vera ratio natura
congruens, diffusa in omnes, constans, sempiterna, quæ vocet ad offi-
cium jubendo vetandoque. Hanc enim legem non opinio genuit, sed
innata vis inseruit, ait Cic. Lib. II. Rhetor. Quod colimans Phi-
losophus, jus naturale à posteriori definiens illud dicit esse, quod
ubique eandem vim obtinet, non quod ita videtur, vel non vide-
tur. V. Ethicor cap. VII.

II. Hujus juris exactam definitionem reliquit nobis Vir
incomparabilis Hugo Grotius, Operis de Jure Belli ac Pacis lib. I.
cap. I. §. X. Jus naturale, inquit ille, est dictatum rectæ rationis,
indicans alicui, ex ejus convenientia aut disconvenientia cum
ipsa natura rationali, inesse moralem turpitudinem aut necessita-
tem moralem, ac consequenter ab authore naturæ Deo talem actum
aut vetari aut præcipi. Dicit autem, jus naturale esse dictatum
rectæ rationis, non, ipsam rectam rationem; Jus naturale enim est
illa norma ad quam omnes humanæ actiones debent exigi;
Recta verò ratio, quæ actiones ad hoc jus conformat, tantum
de convenientia & disconvenientia earum cum lege format
judicium. Hoc intellectus practici judicium, quando id, quod
rationali naturæ congruum deprehendit, peragendum, quod
verò eidem minus conveniens esse cognoscit, omittendum sta-
tuit, legis naturæ præceptum sequi dicitur; Et homo qui huic
judicio obtemperat, actionesque suas ad id, quod recta ducit ra-
tio dirigit, naturæ rationali & ipsi naturæ legi conformiter vive-
re judicatur. Indicat nempe hæc lex, quæ actiones humanam
naturam deceant, quæque eandem turpitudine quadam infici-
ant: supponit enim in objecto honestatem ab unâ, turpitudi-
nem ab alterâ parte. vid. G. Grotius l. c. Hominis autem naturæ
id exposcit, ut id, quod turpe rationalique naturæ indecorum
est, fugiat: quod verò honestum ac decorum, omni nisu ample-
cti allaboret. Quare quod turpe ac indecorum est, ut naturæ
nostræ inconveniens & ab ipsomet Deo vetitum fugere, quod
verò honestum ac decorum, ut naturæ nostræ rationali con-
gruum & ab ipsomet Deo præceptum sectari jure quodam
adstrin-

adstringimur. Homo enim in iustitiâ à Deo conditus est; iustè ergò, etiam sine peculiari Dei præcepto, vivere ipsum oportet; Sin secus, esse non potest quin gravem incurrat pœnam, quippe qui naturam integram scelerisque puram à Deo conditam turpissimis deturpat vitiis. Ex quo consequitur, jus naturale ipsi quoque Deo debere incunabula; Est enim *parascicula quadam divina imaginis & idea ejusdem sanctitatis*, quem admodum scitè loquitur H. Henniges *Observat. in H. G. de J. B. ac P. Lib. I. cap. I. §. X.*

III. Proxima proinde ut appareat naturæ legis ratio humanarum actionum diversa est conditio; Quarum cum aliquæ ita sint comparatæ, ut in se & sua natura quandam cum humana natura involvant convenientiam, quædam verò eidem prorsus adversentur, non potuit Deus, quin homini has averfari, illas verò amplecti imperaret. Hinc elegantissimè *Mich. Frider. Lederer*, de *Jure Belli privati Lib. I. cap. I. §. 4. Intrinseca*, inquit, *actus honestas & turpitudine sunt fundamentum legis naturalis, non secus ferè ac indigentia pauperis elemosynæ: non autem ipsa lex naturalis.* Itaque cum legem naturalem propter humanarum actionum honestatem & turpitudinem latam esse constet, necesse est, illum, qui de harum actionum bonitate & malitia exactè judicare discupit, nosse quo jure illæ teneantur; Sublatò enim jure omnis simul actionum bonitatis & malitiæ notitiâ tollitur. Idcirco & nos, de *Actionum humanarum Moralitate & Indifferentia*, id est, de *imputatione & non imputatione actuum bonorum atque malorum* acturi, ut de moralitatis & indifferentiæ rationibus eò melius constaret, paucula in antecessum de Naturali jure prælibanda esse duximus, priusquam ad ipsam hanc accederemus tractationem; In quâ ut inoffenso provehamur pede 1. de Humanis Actionibus 2. de Moralitate ipsâ, tam secundum essentiam quàm secundum inhærentiam; Et denique 3. de Humanarum actionum indifferentia brevibus, sed quantum satis est, agere in animimum induximus.

IV. Per Actionem humanam non intelligimus unumquemque promiscuè motum, qui à facultatibus quibusvis homini connatis

connatis producit, sed qui originem ducit adeoque perficitur ab illis facultatibus, quæ homini sunt maximè propriæ. Nisi enim facultates, per quas actiones illæ eduntur, humano generi essent propriæ, non humanæ, sed alio fortean nomine forent appellandæ. Cum autem duæ sint facultates seu potentiae soli homini propriæ, quibus non solum præ reliquis animalibus brutis eminet, sed & Deo assimilatur, *Intellectus* nempe & *Voluntas*, illæ actiones, quæ ab his veluti principiis oriuntur & diriguntur, id est, quæ *prælucente intellectu & decernente voluntate suscipiuntur*, ut loquitur *Clariss. Pufendorffius de Officio Hominis & Civis Lib. I. cap. I. §. II. conf. Caspar de Latil. Assert. Eth. XII.* erunt humanæ.

V. Dum autem actiones humanas ita dici volumus, quod principia, per quæ eliciuntur & perficiuntur homini sint maximè propria, non omnes omnino actiones, quæ ab his humano generi propriis facultatibus produci possunt, intelligimus; Etenim operationes intellectuales & discursivæ soli homini inter omnes creaturas sunt propriæ & tamen sic humanæ non dicuntur, prout accuratè notat *Poncius Cursus Philosophici Ethicæ Disputat II. Quæst. VI. Conclus. I.* Sed illas tantum, quæ ab homine liberè, tam quoad exercitium quàm quoad speciem, exercentur adeoque in ejus arbitrio positæ sunt. Quò pacto *Aristoteles III. Ethicor. Nicomach. cap. II.* Actionem humanam esse dicit, *cujus homo dominus est*, i. e. quam in liberâ suâ potestate habet; uti exponit *Antonius le Grand. Institut. Philosoph. Cartesian. Part. X. Artic. XXI §. I. p. 1109.*

VI. Et in hoc, quod humanæ actiones esse dicuntur illæ, quæ non inconsultò intellectus judicio, cum plenario libertatis usu exercentur, maximè reliquis in homine se prodentibus contradistinguuntur modis, quos nonnulli discriminis ergò *Actiones Hominis* vocant; Quas *Franciscus d' Abre de Ræonis Summa Philosophiæ Part. II. Prælu. post. cap. I. Proposit. IV.* illas dicit esse actiones, *quæ naturaliter & necessario, non autem liberè ab homine proficiuntur*, illig, cum cæteris animantibus communes sunt. Et hujusmodi actionum aliæ homini sunt propriæ ut ridere, flere

flere &c. aliæ ipsi cum brutis animantibus communes, ut nutritio, accretio, generatio &c. Huc pertinent quoque actiones infantum & lymphaticorum, quæ omnes rationis iudicium antevertunt & propterea è censu humanarum actionum excluduntur.

VII. His perstantibus non omninò possumus sentire cum illis, qui *Actionem humanam* definiunt per *actionem hominis à voluntate & intellectu ad bonum vel malum morale determinatam*; Nullæ enim illarum actionum quæ in exemplum actionum hominis à nobis allatæ sunt arbitrio humano subjacent, tantum abest ut vel ad bonitatem vel malitiam moralem à voluntate & intellectu determinari possint. Posito autem, illas actiones improprie hominis appellari actiones, sed potius naturales dicimereri: per hoc tamen nondum excusatur illa definitio, quæ idem definit per se ipsum. Diffiteri tamen non possumus, humanas actiones communiter illas tantum appellari, quæ ad bonum vel malum morale jam tùm determinatæ sunt; Quanquam humanæ actioni per moralitatem accidentalis quædam superaddatur differentia. Humanæ enim actiones sunt actiones liberæ, quæ ab homine per rationem exercentur; Morales autem actiones præter libertatem & rationem insuper certam qualitatem connotant. Hinc Poncius l. c. conc. II. *Quamvis, inquit, realiter idem sint, actum hominis esse moralem & esse liberum, tamen sub alia ratione actus aliquis dicitur liber, & sub alia iterum moralis. Etenim liber dicitur, ut procedit à potentia potente ipsum ponere vel non ponere, positis omnibus per se requisitis ad ipsius positionem; Dicitur vero moralis, ut dicit ordinem vel formalem vel fundamentalem ad existimationem illam laudis aut vituperii, seu ad ipsam laudem vel vituperium. Hæc ille.*

IX. Sunt verò actiones humanæ dictò modò consideratæ in duplici differentia; Aliæ ab ipsis illis potentiis, è quibus eliciuntur & in objectum præviâ intentione liberrimè tendunt, recipiuntur; hujusmodi sunt omnes illi actus qui ab intellectu & voluntate prodeunt eisdemque immanent. Aliæ, quæ qui-

B

dem

dem ab intellectu & voluntate prodeunt, sed ab alia potentia secundum imperium rationis circa objectum exercentur; cuiusmodi sunt omnes illæ actiones, quæ inferioribus in homine potentiis à supremis illis facultatibus, intellectu nempe & voluntate, imperantur & cum illis unum numero actum constituent; ut edere, bibere, ambulare &c. Illæ ab adjuncto *internæ* & *externæ* vocantur. Atque hæ actiones utrovis modo consideratæ non sunt intellectus aut voluntatis simpliciter, quomodo inter eas & elicitas ac imperatas actiones nulla esset differentia: sed sunt intellectus & voluntatis prout intelliguntur hæ potentie agere eum respectu ad certam qualitatem moralem. Actus enim eliciti, qui eliciuntur à voluntate solà intra se ipsam, ut velle, nolle, eligere, rejicere: ut & imperati, quales sunt, intelligere, ambulare, edere, bibere &c. id tantum quod in actionibus humanis physicum est denotant & ab hoc morali respectu præsciindunt. Nos autem, quando humanas actiones internas & externas constituimus, ipsam illam denominationem innuimus, non de motu tantum physico, sed de alio aliquo cum hoc conjuncto, nempe libertate, sermonem nobis esse.

IX. Scilicet in omni humana actione duo sunt, *naturale* & *moralis*; *Naturale* est physicus ille motus quod potentie hominis tam rationales quàm irrationales ad aliquid peragendum non sine providè summæ & primæ Causæ concursu moventur. Et hic motus in se, hoc est, in genere naturæ est indifferens, id est, moraliter neque bonus neque malus: ceteroquin enim Deus, qui cum singulis singulorum hominum concurrit actionibus, à peccati humani causa immunis censeretur vix posset. Aliàs dicitur substantia actus. Hic verò motus physicus indolem actionis moralis induit, quatenus à principio libero, ut tali, procedit; cui tamen inest necessitas quædam intrinseca, seu ex juris dispositione infixa obligatio, actionem certo modo & ad certam normam, illam juris dispositione comprehensam, dirigendi. Illa directio ubi ab agente debito modo facta fuerit, sicut actio ex amissim ad normam congruat, ea bona & honesta vocatur; ubi à norma aberratum fuerit, mala & turpis audit;

dit; ut docet Clariss. Pufendorffius *Dissertat. Academic. Append. contra Velth. §. Quod si autem.* Hinc laudatur id quod in *Symposio Platonis* legitur: πᾶσα πρᾶξις ἃς ἔχει αὐτὴ ἐφ' ἑαυτῆς περὶ τοῦ καλοῦ, ὅτι αἰσχρὰ. Οἷον δ' οὖν ποιεῖν, ἢ πίνειν, ἢ ᾄδειν, ἢ διαλέγεσθαι, ἢ ἐκ τούτων αὐτὸ κατ' αὐτὸ καλὸν εἶναι, ἢ ἐν τῇ πρᾶξιν, ὡς αὖ πρᾶξις, τοῦτον ἀπέχει, καλὸς γὰρ ὁ περὶ τοῦ καλοῦ ὁρῶν, καλὸν γίνεσθαι, μὴ ὁρῶν δὲ, αἰσχρὸν. *Omnis actio ita se habet: ipsa in se considerata neque honesta neque turpis est. Quicquid igitur facimus, v. g. bibere, aut canere, aut colloqui, non est horum quicquam bonum secundum se, sed in ipsa operatione, qua quodammodo instituta fuerit, talis evadet actio; igitur si bene recteque instituitur, bona, si malè, fit mala. Et hoc est illud, quod in actionis humanæ consideratione morale vulgò appellatur. Etenim cum illæ actiones, quarum homo Dominus est, eidem non possint non imputari, illa autem imputatio non animorum inclinationes tantum, sed & certæ regulæ conformiter agendi consuetudines, quæ morum appellatione vulgò veniunt, respiciat, factum inde est, ut omnes actiones, tum ex agentis voluntate, tum ex juris eas aut approbantis aut improbantis auctoritate ratæ & efficaces, morales appellatæ sint.* vid. G. Felici *Dissertat. de jure agendi moraliter §. 8.*

X. Quid verò sit illa humanarum actionum moralitas? unde sit? & quibus constitatur, nunc porro expendendum venit. *Moralitas*, inquit *Pavonius Summa Ethica Disputat. I. Quest. I. Definit. VI. est Ens ad personam rationalem spectans, ut ea præter usum rationis habet libertatem, seu ut est causa libera.* Dicitur hic moralitas *x. esse Ens.* Quod si verò moralitas Ens est, habebit rationem boni; *Quot modis enim Ens, tot modis & bonum dicitur; Arist. I. Ethicor. Eudem. cap. IIX.* Itaque moralitas erit bonum quid. Bona autem duorum sunt generum; Alia sunt simpliciter talia: Alia secundum quid; Hæc ita dicuntur propter esse tantum: Illa verò propter qualitates & operationes suas; vid. B. DN. D. *Hornejus, Doctrina Moralis Lib. II. cap. ult. confer. Clariss. Durrius Institut. Moral. Part. III. Sect. III. cap. VI. §. III.* Et posteriori hoc modo considerata

B 2

bona

bona iterum sunt duplicia; Alia enim sunt *Naturalia*, ita dicta, quod notent quasdam qualitates substantiæ perfectionem, accidentalem quidem, non parum adaugentes, cuiusmodi sunt: pulchritudo robur &c. Alia *Moralia*, ita dicta, quod notent quandam morum perfectionem, quæ ex convenientia eorum cum sua norma æstimatur. Huiusmodi bona sunt omnes actiones secundum virtutem. Conveniunt ergo duo hæc bonorum genera in hoc, quod notant utraque qualitatem & accidens; Differunt verò præter modos infinitos alios cum primis subjectis: Naturalium enim bonorum subjectum QVOD, ut loquuntur non homo solùm, sed & reliqua sunt animalia, & subjectum QVO est corpus; Moralium autem bonorum totale subjectum est homo & quidem solus, utpote qui tantum rationis usu & voluntatis libertate pollet; Partiale remorum subjectum boni moralis est ipsa anima; Proximum verò ejus actiones, quæ & inde concretivè morales appellantur.

IX. Sed cum moralitatem bonitatem quandam notare intellexerimus, non difficile est judicare, quid sibi in definitione moralitatis allegatâ 2. velint verba: *ad personam rationalem spectans*. Cum enim appetitus rationalis non sit nisi boni; Aristot. 1. *Ethicor. Nicom.* cap. 1. illud bonum quod sub actionem cadit ad rationalem personam spectet necessum est. Hoc autem triplex est: utile, jucundum & Honestum; inter quæ bona postremum maximè honorabile & laudabile est. 1. *Magnor. Moral.* cap. II. Et consistit in operatione anime rationalis secundum virtutem; Operatio autem anime cum ratione, aut non sine ratione (quæ alia quàm secundum virtutem esse nequit) est officium hominis proprium. 1. *Ethicor. Nicomach.* cap. VII. Quare illud quod hîc ad personam rationalem spectare dicitur, erit actio secundum virtutem: hæc enim actio propriè moralis dicitur; Quamvis usus obtineat, ut actiones tam bonæ quàm malæ sine discrimine vocentur morales: illæ tamen per prius, hæc autem per posterius sic dicuntur. Bonæ quippe actiones magis sunt morales quàm malæ. Unde Thomas 1. II, *Quest. C. Artic. 1. Moralia*

lia sunt, ait, quæ secundum se ad bonos mores pertinent. conf. A-
drianus Heereboord, Exercitat. Ethic. XXIII. §. XI. it. Velchemi-
us, Introduc. ad H. Grot. de J. B. ac. P. ad Lib. I. cap. I. I. §. V. Cum-
que actio, teste Alexandro in Lib. 3. Topicor. tantum de voluntatis
actione propriè dicatur, moralitatem internis actionibus atque
externis non ex æquo, sed æquivocè competere manifestum
est.

XII. Verum præterquam quod illa *Pavonii* moralitatis de-
finitio nimis generalis est, & hoc in ea desideramus, quod pro-
ximam moralitatis rationem non manifestet. Etenim non a-
git homo moraliter, quoniam agit prout rationali persona di-
gnum est, neque, quia præter usum rationis habet libertatem;
sed aliud quid liberæ actioni superveniat necessum est, quæ ei-
dem certum moralitatis characterem imprimat. Hanc ergo
moralitatem, seu bonitatem, ut quomodo se habeat recte perci-
piamus, in primis notari meretur, quod & B. DN. D. *Horne-
jus*, loc. cit. §. XIII. probè observandum inculcat: *Bonum mo-
raliter nihil dicitur, nisi quatenus habet ordinem aliquem ad Deum
& convenientiam cum ejus legè; addunt nonnulli: & rectæ ratione.*
Recta verò ratio, immò & ipsa lex naturæ, in summo & perfe-
ctissimo Bono, quod Deus est, habent fundamentum. Hinc re-
cte *H. Henniges*, loc. cit. *Maxima*, inquit, felicitas & bonitas cujus-
que rei est reditus ad suum principium, quoniam ab hoc cuncta pro-
cessu & habent quod sunt; Imò hoc perfectius est, quicquid est, quò
propius ad similitudinem ejus accedit à quo esse suum dependet. Et
elegantè *Philo Judæus*, περὶ ἀποκρίσεως: Τὸ τοῦ θεοῦ πάρος τοῖς ἀείστοις
φιλοσοφῶσι καὶ ἀδύμενον τέλος, τὸ ἀκολουθῶν τῇ φύσει ζῆν. γίνεται δὲ, ὅταν
ὁ νῦν εἰς τὸ ἀγαθὸν τῆς ἀρετῆς ἐλθῶν, κατ' ἔχον ὁρῶν λόγῳ βαίνει, καὶ
ἐπεταί δια. Hoc illud est apud eos, qui optime philosophari sunt
(intelligit Stoicos) decantatum ultimum bonorum, contentienter
Naturæ vivere. Quod fit, cum animus semitam virtutis ingredi-
ens, per vestigia ductumq; rectæ rationis ambulat & sequitur De-
um. Nihil certè toti rei potuisset dici aptius: *Virtus nem-
pe rationem sequitur, hæc naturam, ista Deum;* ut ait *J. Lipsius
Mannauus*, ad Philosophiam Stoicam Lib. II. Dissertat. XLIX. Hoc

itaque modò illud moraliter bonum dicendum erit, quod divinæ essentiae congruit. Quid verò divinæ essentiae congruat, naturaliter non constat nisi ex lege quam Deus ter Optimus terque Maximus humano inscripsit pectori, ut singularum actionum humanarum norma sit, easdemque ita conformet ut divinæ suæ essentiae congruant. Et quid naturalis ac æterna illa lex jubeat, quidve vetet, recta manifestat ratio, quæ est singulare Dei donum, quod inter infinitas animi dotes per miserimum protoplastorum nostrorum lapsum deperditas unicum maximum nobis fecit reliqui. Unde liquet, rectam rationem cum naturæ lege, quatenus illa actionum humanarum norma dicitur, rectè conjungi, quoniam id quod cum naturæ lege consentit, rectæ quoque rationi, quæ est τὸ δίκαιον καὶ ἀγαθὸν καὶ μέγαν, ut vocat Nazianzenus Orat. XV. congruit, & vice versa, Differunt tamen Lex naturæ & recta ratio, quod hæc illam obiectum honestum præcipientem vel turpe vetantem præsupponit.

XIII. Verùm cum recta ratio monstrèt quid naturæ legi sit conforme, Lex autem hæc indicet quid essentiae i. e. Sanctitati divinæ, ad cujus imaginem homo conditus est, congruat, perinde esse videtur, siue actionem moraliter bonam dicamus illam, quæ cum recta ratione, vel, quæ cum naturæ lege, vel, quæ cum natura rationali, vel denique, quæ cum essentia divina congruit: omnia enim illa in essentiam divinam ultimò resolvuntur. Essentiae autem divinæ nil nisi bonum congruit, ipsa enim est summa bonitas & perfectissima sanctitas. Et Deus, integrâ libertate suâ, necessario non potest velle nisi bonum; Quamobrem voluntati divinæ ut regulæ humanæ voluntas sese conformare tenetur, quoniam & idem obiectum est, circa quod verlatur voluntas divina & humana, nempe bonum. Voluntas enim divina est rectissima & perfectissima, habens intellectum infinitè perfectum, qui in obiecto proponendo errare non potest; Quare voluntas humana, si quidem rectè operari velit, conformare se debet ad voluntatem divinam, ut ad primum exemplar & mensuram omnium voluntatum;

tum; vid. Thomas 1. II. Quæst. XIX. Artic. IV. & IX. Quod tamen non ita capiendum est, quasi nos conformare teneremur divinæ voluntati secundum voluta materialia, quemadmodum deliravit Occam; vid. G. de Valentia Tom. II. Distinct. II. Quæst. XIV. P. II. Etenim, non tenemur velle que Deus vult, sed que Deus vult nos velle; inquit Durandus I. Distinct. ult. Quæst. II. Potest quippe Deus aliquid velle, quod tamen legi ab ipso nobis traditæ contrariatur & à nobis sine peccato fieri non potest. vid. Pavonius Summæ Ethicæ Disputat. II. Quæst. III. Proposit. III. §. 4.

XIV. De moralitate igitur ex his sic tenendum esset: Nostram voluntatem divinæ voluntati esse conformandam, quæ cum non sit nisi boni, nostram quoque voluntatem, si illam secuta fuerit, ejus bonitate imbui; sin minus, esse malam. Quicquid ergo voluerimus quod cum divina consenserit essentia, bonum; quod verò ab eadem dissenserit, malum erit. Sed & hæc moralitatem saltim è longinquo petunt. Propius itaque ad rem accedendum est. Actio illa quæ divinæ essentia congruit aut eidem adversatur, congruit aut adversatur illi vel per semetipsam, prout est actio, vel propter aliud quod ei conjunctum est. Prius dici vix potest, quoniam actio, prout est actio, Deo non adversatur. Ergo posterius. Hoc autem in primis est terminus seu objectum à quo ipsa specificatur actio. Illud igitur certâ qualitate morali imbutum esse oportet, à qua sit, ut actio quæ circa idem objectum versatur divinæ voluntati vel repugnet vel congruat. Hæcque qualitas objecto vel per naturam vel per arbitrium imponentis inerit. Hoc posterius dicere haud licet, nisi velimus, Deum, perinde ut Adamus brutorum speciebus nomina ut ipsi visum est imposuit, rebus bonitatis & malitiæ significationes pro suo arbitrio indidisse; Quod tamen dicere maximè frivolum est, quoniam qui hominem ad sui imaginem ratione & voluntate pollentem condidit, eundem certæ legi, cui nulla subest ratio quàm imperantis voluntas, subiectum esse velle noluit, ut ut homo Creatoris sui simplici voluntati deberet observantiam. Prius itaque verum est: Objectis illis qualitates istas per naturam inesse, & Deum illa, quoniam

quoniam sanctitati suæ, ad cuius imaginem homo ab ipso primitus formatus est, vel convenientia vel disconvenientia erant, non potuisse, quin hominem ad illa prosequenda, hæc autem averfanda, lege naturali coereret. Quò modò voluntas Dei naturæque lex objectorum moralitate essentiali, cuius formale in convenientia & disconvenientia cum divina essentia consistit, natura posteriora sunt; Nihilo tamen minus hæc ad illa rectè examinatur, ita ut dicere liceat: Hoc est bonum, quia naturæ legi voluntatiqve divinæ consentit; Et: hoc est malum, quia eisdem contrariatur; Sed non: Hoc est bonum vel malum, quia Deus sic voluit & ita lege constitutum est. Illa verò moralitatis ratio à priori, hæc autem à posteriori desumpta est.

XV. Et ex his apparet quid de origine moralitatis sentiendum sit. Mittimus igitur Pyrrhonis & Herilli Scholas, actiones pro bonis aut malis habentes, prout ex animo motu puro & irrefracto, aut contra cum aversatione & reluctatione prodirent; vid. Franciscus Baco Baro de Verulamie, de *Augmentis Scientiarum* Lib. VII. cap. I. Et homine indignum illud Theodori cujusdam effatum: *Vitiorum turpitudinem à stultorum imperitorumq; plebecule opinione conflatam temerè asserentis*; vid. Cornelius Agrippa de *Incertitudine & Vanitate Scientiarum* cap. LIV. A quo parum abludit impia Hobbesii sententia, quæ ille bonitatem & malitiam humanarum actionum humano arbitrio deberi asserit; vid. ejus *Leviathanis* cap. VI. & XV. Quicquid enim horum vel malè sanorum vel male feriatorum est hominum, vel solo vindicari potest contemptu, tantum abest ut operosam responsionem mereatur. Tacemus quoque illos, qui moralitatem in solo hominis libero collocant arbitrio; Quamvis enim ut aliqua alicui vel in laudem tanquam præmium, vel in vituperium tanquam pœnam, imputari possit actio, prærequiratur, ut liberè operatus fuerit, adeoque imputationis ratio sit quoque libertas: in illa tamen moralitas non consistit, sed potius in relatione objectorum ad essentiam divinam, & actionum ad naturæ legem, quæ est vera, interna & formalis moralitatis ratio. vid. *Horneus* l. c. §. XIII.

XVI. Hæc iterum monemus, nos, dum moralitatem humanarum

humanarum actionum ex relatione earundem ad naturæ legem oriri dicimus, minime id velle, illi legi nullam prorsus subelevationem sed ex mero divini Numinis beneplacito ortam esse, prout docet *Petrus Porretus Cogitat. Rational. Lib. III. cap. X.* qui propterea actionum humanarum bonitatem & malitiam primò ipsi Deo deberi asserere nullus dubitat; quod in sensu supra §. XIV. à nobis explicato verum quidem esse potest; hòc autem est falsissimum. Sed hoc potius fateri cogimur, Deum naturæ legem propter bonitatem & malitiam quæ objectis actionum inest sanxisse. Quò modò actionum humanarum bonitas & malitia non à jussione & interdictione primariò, sed, uti manifestum est, ab objectis pendere videtur.

XVII. At, inquis; si peccatum seu mala actio est *δυσία*, etiam bona actio erit aliquid legi seu normæ congruens. Quod si sic, non erit bonum aut malum ante legem, unde actionum moralitas primò derivanda sit. Aut ostendatur: dari etiam transgressionem citra legem, aut actionem legi conformem nullà lege posità. Sed respondemus: Aliud esse, dicere, dari actiones legi conformes vel diffformes ante legem; Et aliud: dari actiones moraliter bonas vel malas ante legem. Prius asserere absurditatem redolet; Posterius autem nos affirmamus & probamus ratione petità à natura objectorum, quorum cum alia etiam ante legem datam ita fuerint comparata, ut hominis naturæ apprimè consentirent, homo eadem citra noxam appetere potuit, ac proinde actio illa, quam circa idem objectum operatus est, boni denominationem meruit. De malo sensus esto contrarius. Quod autem homo tale objectum citra noxam potuit appetere, interna utique ejus effecit bonitas, per quam & idipsum homo à se prosequi dignum autumavit, licet expressà lege ad id nondum esset obstrictus. Homo enim etiam ante naturæ legem positam naturæ rationali consentienter vivens, aut bene agens, illud quod sui est officii fecisset, etiam si tum actiones ejus tam bonæ quàm malæ ex relatione ad legem æstimandæ non fuissent.

XIX. Notanter dicimus: *Hominem etiam ante legem posita*

C

tam

etiam si bene egisset suum fecisse officium: Non enim putandum est, hu-
 manas actiones ante naturæ legem positam fuisse prorsus indif-
 ferentes, quemadmodum præter *Poiretium* hodie nonnulli ma-
 gni nominis Viri sinistrè opinantur. Exinde enim hoc seque-
 recur: Decalogum à Deo promulgatum, Legemque naturæ
 cordibus hominum esse inscriptam non quia necesse erat, sed
 quia Deo sic placuit; Quam à rei veritate alienam esse doctri-
 nam quilibet, qui sine præconceptis opinionibus rem æstimat,
 agnoscit. Quamobrem id omnino firmiter credendum est: Es-
 se quædam à Deo per naturæ legem præcepta, quædam verò
 prohibita, non quia Deo sic fuit visum, sed quod illa ra-
 tionali naturæ apta, hæc eandem minus decencia esse co-
 grovit. Sane veritatis bonitas & mendacii turpitudine, non
 dependet ex præceptione aut prohibitione extrinseca, sed na-
 turæ utriusque intrinsecæ. Id quod & *Aristoteles* indicaturus
II. Ethicor. Nic. cap. VI. non solum affectus, cuiusmodi sunt, ma-
 levolentia, invidentia &c. Sed & actus quosdam, ut homi-
 cidium, adulterium &c. continuo suo nomine cum pravitate
 connexos esse docet. Sublatâ quippe omni lege homicidium
 nihilominus esset malum, quoniam in se involvit quandam turpi-
 tudinem, quæ rationalem creaturam nullatenus decet. Egregio
 hoc ipsum illustrat simili *Kir Claris. DN. D. Scherzerus Breviarii-*
Eustachiani Ethica Quæst. XLVII. Sicut, inquit, quædam corpo-
 ra naturâ suâ curva, quædam naturâ suâ recta, ita quidam ac-
 tus naturâ recti, naturâ curvi i. e. mali sunt. Et sicuti se ha-
 bet regula ad curvitatem judicandam, ita se habet lex ad actus hu-
 manos. Sublatis verò omnibus regulis è mundo, linea tamen es-
 set recta vel curva in se, quia connatam secum habet quasi regu-
 lam, licet absque regula curvitas & rectitudo non adeo perfectè pos-
 set cognosci.

XIX. Dicis cum *Job. And. Osiandro, in Anima ad versioni-*
bis suis ad H. Grot. de l. B. & P. p. 60. Si daretur aliquod bonum aut
 malum morale ante legem, quomodo obligatio, quæ non nisi à supe-
 riore proficiscitur, ibi adesse posset? Nam bonum & malum
 morale involvit respectum ad personam quæ istam actionem
 edit,

edit, cui si nulla est obligatio, neque etiam est bonum & malum.
 Sed frustra ex magni hujus Viri autoritate impiæ isti senten-
 tiæ, actionum humanarum bonitatem & malitiam ab impositio-
 ne divinâ solum sortum trahere, affingitur species; Ipsemet
 enim Osiander l. c. p. 59. proximè præcedente, adseverat, esse
 quadam bona & mala antecedenter ad voluntatem divinam, quæ
 ideò bona vel mala sint, non quia Deus ita voluerit, sed, quia in se
 sint bona vel mala. Posito autem B. Virum ita sensisse, hæc tamen
 ejus ratio nos non stringeret; Illud enim: Obligationem esse à
 superiore, & neminem obligari sibi ipse, de obligatione stricti è
 sic dicta tantum valet. Obligabatur autem homo etiam ante
 legem positam ad bonum amplectendum & malum aversan-
 dum per suam naturam, cujus dignitas honesti appetitionem
 exigebat. Itaque cum Ludovico Molina de Iust. & Iure
 Tom. VI. Disputat. XLIX. §. 1. distinguimus inter obligationem
 ex jure positivo ortam, & illam, quæ ex jure prodit naturali;
 Et dicimus: illam ex præcepto oriri & se diffundere in obje-
 ctum; Hanc autem vice versâ ex natura objecti se diffundere
 in præceptum, Hinc Plur. Reverend. DN. D. Meyer Analys.
 Ethicor. Aristot. ad Nicom. ad Lib. V. cap. VII. elegantissimè
 scribit: Quia quadam secundum se bona, quadam secundum se
 mala erant, ideò quadam Deus iussit, quadam vetavit, non autem
 quod hæc vel illa à Deo sunt præcepta aut vetita, per hoc vel bo-
 na vel mala primum fiunt. Sane si obligationem suam jus natura
 haberet à divino mandato, tum nullum amplius discrimen esset in-
 ter præcepta divina naturalia & positiva. Est voluntas, est impe-
 rium Dei naturâ posterius jure natura, igitur non possunt esse fun-
 damentum juris natura. Id quod est causa cur jus natura sit jus,
 debet esse naturâ prius jure natura. Tale quid in objecto, circa
 quod jus nature versatur, est querendum. Scilicet ut jus natura
 habeat rationem justitiæ & debiti seu obligationem, hæc prove-
 nit ex intrinseca proportionem inter objectam & actum compa-
 ratum ad rectam rationem seu naturam rationalem & socialem.
 Jungimus his DN. Joan. Frid. Hornii Tractat. de Subjeto juris na-
 turalis cap. VII. §. 25. notatu digna verba: Accidit, inquit ille, o-
 mnibus

in omnibus rebus à jure naturali mandatis vel prohibitis, ut in objectis
 lateat malitia vel bonitas. Nam unanimi consensu receptum est,
 actiones ex præscripto juris naturalis resultantes idè bonitatem nan-
 tisci, quod circa rem bonam occupentur, contrarias autem vel eò tan-
 tum nomine contrahere pravitatem, quod circa rem malam versen-
 tur. Et nonnullis interjectis §. 28. idem ita pergit: *Quoties*
queritur, num homicidium sit fugiendum? continuo affirmat ratio-
 nalis creatura; Si queratur assertionis causa, illa dabitur, quia in
 se malum est. Vra utique causa, quæ in objecto ponit principium
 obligationis. Sed non quiescet curiosus animus, ulterius instabit
 & rogabit, quare malum sit? Hic ipsum objectum ad normam po-
 nendum eidemq; applicandum est, ex qua applicatione id responsum
 dabitur, quia ex sua natura adversatur honestatis regulæ nobis im-
 plantatæ & ab hac discrepat; Si procedas ultra & inquiras, cur illud
 recte rationis disconveniens malum sit? Respondebitur, quia simul à
 lege eternâ abhorret, cujus vis impressa est homini. Si nec dum
 sedeat mens, & petat, cur legi eternæ contrarietur? decisoriâ acci-
 piet causam, non quia voluntas aut imperium divinum prohibuerit,
 sed quod justitiæ & sanctitati divinæ opponatur & ab eadem deviet.
 Hæc ille; Quibus quid dici queat elegantius, aut ad percipien-
 dam ultimam moralitatis originem illustrius, non video. conf. Si-
 napius *Disertat. Eth. cap. VI. §. 5.*

XX. Dum verò humanarum actionum bonitatem &
 malitiam primò ab objectis pendere hæcenus affirmavimus, &
 non minus earundem formale in conformitate & difformitate
 cum naturæ lege §. XV. constituimus, diceret fortassis aliquis,
 harum actionum formale non in illa conformitate & diffor-
 mitate cum naturæ lege, sed potius in conformitate & diffor-
 mitate cum suis objectis consistere. Ad hoc autem reponimus
 Objecta humanarum actionum spectari posse dupliciter 1. *ante*
legem, prout intelliguntur illa habere quandam cum rationali
 naturâ convenientiam aut disconvenientiam 2. *prout* illorum
 amplexus vel fuga peculiari lege jam nunc imperatur; Quæ lex
 cum actuum circa objectâ tam bona quàm mala occupato-
 rum proxima sit norma & regula, actionum & bonarum & ma-
 larum

larum formale rectissime in convenientia & inconvenientia cum naturæ lege situm esse videtur asseri.

XXI. Verum enim verò, cum actiones tam bonæ quàm malæ pro diversitate objectorum diversæ & prorsus infinitæ sint, singuli autem virtutum actus per naturæ legem non imperari, neque omnes ac singuli vitiorum actus per eandem naturæ legem vetari videantur, naturæ illa lex omnium humanarum actionum regula & norma esse non videtur. Dicimus verò; etsi lex naturæ de singulis & virtutum & vitiorum actibus determinatè non præcipiat, nihilo tamen minus in genere illa bonum sectari & malum averfari jubet. Quò pacto B. Mesnerus *Dissertat. de Legibus* Lib. III. Quæst. VI. actus virtuosos dupliciter considerari posse docet 1. in genere, quatenus nempe boni sunt, 2. in specie, ut sunt tales; Et dicit: *Omnes actus virtuosos quoad genus imperari per naturæ legem, non autem quoad speciem; sc. specialissimam.* De vitiosis actibus parili modo formari potest iudicium. Et cum omnia in universum tam virtutū quàm vitiorum objecta ad tria illa generalissima naturæ legis præcepta, quæ sunt: *Honestè vivere, Neminem ledere, & Summæ cuique tribuere*, reduci possint, illis posthabitis latius patentem humanarum actionum normam anquirere frivolum prorsus est.

XXII. De actionum humanarum objectis, à quibus earum moralitatem primò oriri affirmavimus, hoc adhuc monendum est; non dici illa simpliciter res, circa quas versantur actiones, sed & simul modos qui easdem afficiunt. Sic v. g. homicidium dicitur actio primò mala ex objecto, cum tamen versetur circa rem quæ secundum esse suum est perfectè bona. Deducendus igitur est animus in cogitationem ejus quod huic objecto accidit, si quidem velimus hanc actionem malitiam suam ab objecto indipisci; Hoc autem est cædes. Sed cum publicâ autoritate hominem interficere carnifici impunè liceat, homicidium actio ex objecto mala non est, quia est cædes hominis, sed quia est peremptio hominis innocentis autoritate privatâ. Itaque cædes hominis innocentis au-

C 3

thoritate

thoritate privata est objectum homicidii, non autem homo simpliciter. Et hoc volumus, quando actiones moralitatem suam ab objectis mutuari dicimus. Id quod nonnulli haud attendunt qui ab objectis nullam desumi posse statuunt moralitatem, quia objecta revera non sint bona vel mala moraliter e. g. *τὸ οἰεῖν Δεὸν*, dicunt esse actum malum ex objecto, nec tamen objectum huius actus esse malum moraliter, quin potius summum bonum in omni genere in quo censeri possit. Attamen, actionis quā quis Deum odit objectum non est Deus simpliciter, sed odium Dei; Quod quia in se malum est, etiam ipsa actio de objecti sui pravitae participat. Frustra igitur actionum humanarum moralitatem ab objectis quoque pendere negatur.

XXIII. Et haec de moralitate secundum essentiam, hoc est, extra actionem spectatā. Sequitur nunc ut ostendamus, quomodo humanas actiones eadem afficiat. Non sufficit autem ad humanarum actionum bonitatem & malitiam, ut versentur circa objecta bona & mala. Etenim licet actio bona dici non possit, nisi pro fundamento habeat objectum bonum, ab eo tamen actionis bonitas & moralitas in totum non dependet, sed praeterea etiam ex parte agentis in quālibet actione tam bona quā mala considerari merentur non agens solum ejusque intentio, sed & aliae nonnullae ipsius actus circumstantiae, ut vocantur, ex quibus simul sumtis illa actionum cum sua norma, quae naturae lex est, conformitas & difformitas aestimanda venit; Quae si non omnia debito modo comparata fuerint, facile fit, ut illa actio, quae etiam objectum bonum habet, in totum fiat vitiosa.

XXIV. Hoc ut apertius appareat, illa, quae ex parte agentis ad humanarum actionum moralitatem requiruntur, paucis jam nunc videbimus. *Aristoteles VI. Ethicor. Nicom. cap. II.* duo ad omnem moralem actionem valde necessaria indigitat principia, intellectum nempe & appetitum rationalem; Quicquid enim bonitatis aut malitiae est in humanis actionibus, non aliunde pendet, quā ex eo quod quis sciens & volens seu libere facit; scribit Gassendus de Philosophia Epicuri Tom. III. Append. cap. VI. Et haec

hæc duo principia ad omnem humanam actionem ita sunt necessaria, ut neutrum eorum ab actione morali abesse possit; Nam si alterutrum facultatis motio absit, actio ipsa moralitatem obtinere amplius nequit: nam si desit cognitio, oritur actio invita per ignorantiam; si appetitio aut voluntatis inclinatio absuerit, dicitur invita per violentiam; inquit Clariss. DN. Dürrius *Ethica Paradigmatica Sect. I. cap. V. Aphor. I. §. I. conf. Gntberlethius Eth. cap. XXVI. Schol. ad §. II.*

XXV. Per intellectum verò Philosophus non præcisè intelligit illam animæ rationalis potentiam quâ illa cognoscit & intelligendo operatur, sed potius veram objecti & præcepti de eodem notitiam; Cum enim ignoti nulla sit cupido, necesse est, intellectum objecta, priusquam appetitus in illa factus feratur impetu, speculari, inque illis rationem appetitionis vel fugæ, prout eadem vel bona vel mala esse deprehenderit, ostendere. Cum verò sine præcepti notitia honesta à turpibus discernere homini post lapsum perdifficile accidat, requiritur in agente ut aliquam saltem generalem præceptorum de honesto amplectendo & turpi averfando habeat cognitionem; Quæ si non adfuerit spontè sed benè agenti, frustra, vel, si mavis, indifferenter, sit malè agenti, non minus turpiter egisse videtur; Illi nempe, qui juris ignorantiam malefactoris suis prætendunt, ab improbitate vix possunt excusari, cum illa ignorantia superabilis sit & vincibilis, ita quidem, ut facili conatu quilibet ad hanc juris cognitionem queat adscendere. Unde illud: *Non juris sed facti excusat ignorantia.* Huc quoque notitia circumstantiarum, quas vocant, pertinet; Ut enim quis spontè agat, necesse est, ut omnes actionis circumstantias pernoſcat. Quamobrem *Aristot. III. Ethicor. Nicom. cap. III.* Spontaneum esse dicit, *cujus principium est in ipſo agente singulas actionis circumstantias sciente.* Non tamen præcisè omnium quæ actus moralitatem ut præsupposita ingrediuntur cognitione agens indiget, sed eorum tantum quæ actus moralitatem proximè constituunt. Hinc *Poncius Cursus Philosoph. Eth. Disputat. III. Quest. I. Conc. II. Ut,* inquit, *actus sit bonus formaliter, requiritur ut procedat ex cognitione, non tamen quâ cognoscatur actus*

actus esse liber, nec quā cognoscatur reflexē quod cognitio directa, quā proponitur obiectum actus seu honestas, sit recta, nec consequenter quā cognoscatur bonitas formalis actus — Nam ut sit actus bonus formaliter, debet esse moralis, & ut sit moralis, debet esse liber & consequenter voluntarius, talis autem nequit esse absque cognitione.

XXVI. Omnium autem illorum quæ ad actus alicujus moralitatem prærequiruntur quasi forma quædam est *intentio*; Sunt enim & obiecti & circumstantiarum intellectio voluntatisque libertas actionis moralis tantum quædam prærequisita, quæ quidem actionis moralitatem, si non adfuerint, tollunt, eandem verò suā præsentia in totum non constituunt. Sic si quis ignoranter & vi quadam coactus rem aliquam turpem designaverit, actio illa, licet turpis fuerit, eidem vix imputari potest, cum non liberè neque sciens operatus sit. Et si quis sciens, eleemosynarum erogationem Deo esse acceptam, liberè pauperum succurrat penuriæ, saltem ut famæ suæ velificetur, per hoc quod sciens & volens egit, non benè, sed propter malam intentionem pessimè egisse putandus est. Unde liquet, in intentionem agentis ad actionum humanarum moralitatem, saltem quā imputationem, plurimum conferre. Hinc *Philosophus* monet: *Ut quis agat rectè, oportet ut operetur sciens & eligens propter ipsa*, i. e. propter honestatem quam considerat in obiecto vel actu II. *Ethicor. Nicom. cap. IV.* Sic si quis vitæ studeat sanctimonie, saltem ut vanam *Religiosi* inde capet gloriolam, honestè quidem vivit, sed quoniam non quoad omnia præceptis honestatis se conformat, vituperio quàm laude hæc illius actio dignior est; Finis enim totius religiosæ hujus operæ non est ipsa honestas, sed inutilis gloria. Ex quibus perillustre est, ab obiecti bonitate moralitatem actionis in totum non pendere: cæteroquin enim omnes illæ actiones, quæ pro fundamento obiectum habent bonum, bonæ censeri deberent: sed & à fine quem agens sibi habet propositum ab obiecto in actionem introduci; Obiectum enim bonitate supposita, actus bonitatem & malitiam suam præcipuè sumit à fine. Quæ etiam est ratio quam obrem demonstrationes in *Ethicis* potissimum à finali causa desumantur. vid.

vid. Martinus Schoockius *Colleg. Leg. Disputat. XLIX. §. XIII.*

XXVII. At verò cum humanarum actionum moralitatem præcipue à fine, quem agens sibi habet propositum, pendere dicimus, non intelligimus id tantum, quod ab agente intenditur & alias vocatur *intentio materialis & objectiva*, sed simul media per quæ voluntas in finem tendit, quæ alias vocatur *intentio formalis*, indigitata volumus. Etsi enim actio aliqua bono nitatur fundamento bonâq; peragenda suscipiatur intentione, illegitimi autem perficiatur mediis, non bona sed prava censi debet; Utpote si quis sutori clam surripiat calceos, ut illis miserum sublevet egenum, non existimatur ille ex bonâ intentione egisse bene, quoniam medium isti fini, qui est subventio egeni, non est proportionatum, sed ejus bonitatem tollit; Etenim, non sunt facienda mala ut inde bonum eveniat, dicit Apostolus ad Rom. 3 v. 8.

XXIIX. Actio quoq; quæ pro fundamento objectum bonum non agnoscit, ex bonâ agentis intentione bonitate non imbuetur; Supponit nempe bona intentio ejus generis objectum à quo ipsa specificatur actio; Idque si intrinsecâ bonitate destituatur, omni bonitatis fundamento & ipsa carebit actio. Adeoque ad actionis bonitatem & ipsius objecti & utriusque intentionis bonitas requiritur. Secus atque in malis actionibus, quibus nequicquam prodest bona agentis circa malum objectum occupati intentio. Potest quidem actio circa objectum bonum occupata per intentionem pravam reddi vitiosa: Nulla tamen actio circa objectum turpe occupata per intentionem bonam reddi potest bona. Interest quidem plurimum, quâ causâ, quò fine, quâ intentione quid fiat: sed ea quæ constat esse peccata, nullo bonæ causæ obreptu, nullo quasi bono fine, nullâ velut bonâ intentione facienda sunt; admodum eleganter scribit Augustinus contra Mendacium cap. VII.

XXIX. Neq; tamen hoc prætereundum est: Bonitatem & malitiam humanarum actionum per ipsam quoque intentionem, formalem quidem, non parum adaugeri. Posito enim quod aliquis actus sit de specie sua & ratione objecti bonus, & quod etiam fiat in bonum finem; Vel è contra: posito quod sit malus & fiat etiam in malum finem, quando fortius moventur voluntas dum ad illud

D

illud

illum finem tendit, tantò erit ille actus (respective) vel melior vel deterior; sunt verba Roberti Sanderfoni, de Obligat. conscientie, Praelect. II. de Bona Intentione §. IV. Actiones igitur tam bonae quam malae gradibus inter se differunt. Aliàs certum est, quò nobilius est objectum circa quod versatur actio, eò etiam bonitate præstantiorem esse ipsam actionem. Verùm licet actio quæ bono innititur objecto, bonæque intentione peragitur, bona sit, tamen quò fortius voluntas ad illum finem tendit, eò magis & ipsa illa actio bona censenda videtur. Idem de malis actionibus esto iudicium: quæ tamen & aliis nonnullis rationibus à se invicem discernuntur; Aliæ enim illarum ita sunt comparatæ ut non solum versentur circa objectum malum, sed & pessimâ peragantur intentione, qui gradus est malitiæ maximus; Aliæ autem circa objectum quidem malum sed bonâ versantur intentione, qui gradus malitiæ est remissior; Aliæ denique versantur quidem circa objectum bonum, sed malâ intentione, qui gradus est malitiæ infimus. In universum tamen quò peius est objectum eò deterior ipsa existit actio.

XXX. Ex his procul dubio elueet, quid tam in actionibus bonis quam malis valeat intentio, quam propterea Poncius loc. cit. conclus. VI. rationem formalem constitutivam actus boni in esse boni formaliter appellare non dubitavit. Notanter autem dicit: in esse boni formaliter; Duplicem nempe Scholastici Doctores actus boni bonitatem faciunt: Unam, quam illum dicunt habere ab objecto, eamque vocant substantialem; Alteram, quam illum dicunt obtinere non ab agentis intentione solum, sed & ab aliis nonnullis ipsius actionis accidentibus; Et hanc vocant formalem, propterea, quod intentionis & circumstantiarum reliquarum rectitudo sit quasi forma informans actionum moralium, eisdemque animam quasi largiatur.

XXXI. Diximus superius, actiones tam bonas quam malas speciem suam mutuari ab objectis, & hætenus pluribus adseveravimus, actionum speciem etiam ab agentis intentione pendere; Non immeritò proinde quæritur: *Quomodo & objectum & intentio ad unius actus concurrant specificationem?* Sunt enim in aliquibus actibus duo actus, interior, qui voluntatis est, & exterior, qui

qui potentiis voluntatis imperio parere aptis natis proprius est. Voluntas autem, ut ex ante dictis constat, moralitatem suam nanciscitur à fine; Exterior verò actus non nisi ab objecto. Ergone integer aliquis actus duas specie distinctas moralitates obtinebit propter hæc principia specie distincta, idque eò magis, quando objectum exterioris actus per accidens ad finem voluntatis ordinatur? Ad hoc ingeniosissimè responder *Savonarola* Epit. Eth. Lib. II. §. 27. *Quia finis est objectum voluntatis, quæ omnes alias potentias movet, idcirco etsi actus exteriores speciem à proprio objecto habeant; tamen formaliter speciem à fine, materialiter autem à proprio objecto habent. Idem quod est ex parte voluntatis se habet ut formale ad id quod ex parte exterioris actus est. Verum quando objectum exterioris actus per accidens ad finem voluntatis ordinatur; tunc actus exterior in duabus speciebus quasi disparatis existit, quarum una non continetur sub alia, id est, in illa, quam ex proprio objecto, & in ea, quam ex fine obtinet. Quando verò per se ad finem voluntatis ordinatur, tunc una sub alia continetur, scilicet, quæ est ex objecto, sub illa, quæ est ex fine. Nam finis magis generalis est.* Hæc ille.

XXXII. Aliquoties etiam hætenus fecimus mentionem circumstantiarum, quarum cognitio non solum ad spontè agendum, sed & observantia ad rectè agendum multum conducatur. Quid igitur per illas moralium actionum circumstantias significari velimus, quæque illæ sint, paucis nunc monemus. *Thomas* circumstantiarum nomen ex illis quæ inveniuntur in loco & quantitativis corporalibus ad actus morales tractum esse asserit, l. II. *Quest. VII. Artic. I.* Quemadmodum enim illa quæ rei in loco positæ accidunt, ita & illa, quæ actioni jam rum in esse constitutæ accidunt ejus non inconvenienter appellari videntur circumstantiæ. *Durandus* autem in IV. *Sentent. Disput. XVI. Quest. III.* per circumstantias actuum intelligit omne id quod non pertinet ad substantiam actus prout est in specie nature. Quò pacto omne illud quod motui alicui physico extrinsecus accedit v. g. cognitio, deliberatio, objectum, intentio, circumstantiarum nomine insigniendum esset. Verum quemadmodum ex superioribus liquet & ex mox dicen-

D. 2

dis

dis constabit, cognitio, deliberatio, objectum, intentio, non sunt nuda actus moralis accidentia, sed eundem intrinsecè constituunt, ita quidem, ut si ab actu aliquo abfuerint actus ille moraliter neque bonus neque malus censi possit. Invaluit tamen opinio, illa, quæ ad substantiam actus moralis non pertinent, circumstantiarum nomine esse appellanda.

XXXIII. Harum circumstantiarum Piccolominus *Grad. Ethic. II. cap. XII.* decem refert species: *Agens, quod agitur, in quod agens agit, quò instrumento, quomodo, cuius finis gratia, quando, ubi, coram quo, quamdiu.* Quarum circumstantiarum differentiarum ultimæ duæ videntur abundare; Penultima enim ad antepenultimam commodè potest reduci; Ultima autem nihil aliud dicere videtur quam actus iterationem. Cum verò numerus non sit actionum circumstantia, sed ipse plures actiones ac actionum substantia, desinente supremo Scholasticorum Doctore Thomâ, *1. II. Quest. VII. Artic. IV.* & illa cum secunda circumstantiarum differentia coincidit. Quare octo saltem remanent circumstantiarum harum species, quæ in vulgus noto includuntur versiculo:

QUIS, QUID, UBI, QUIBUS AUXILIIS, CUR, QUOMODO, QUANDO?

Aristoteles autem, loci & temporis circumstantiis posthabitis, sex reliquas tanquam præcipuas recenset *III. Ethicor. Nicomachi cap. II.* quarum rationem reddidit *Clariss. Dürrius Instit. Ethicar. Part. III. Sect. I. cap. VII. §. XIII. conf. Cameraerius Explicat. Ethicor. Aristot. ad Nicom. ad lib. III. cap. I.*

XXXIV. Sed ut quod res est dicamus, actus moralis circumstantiæ propriè dictæ ex memoratis si quæ sunt, aliæ nullæ sunt quàm loci & temporis circumstantiæ; Hæ enim non semper ut recensitæ reliquæ ipsam actus moralis substantiam ingrediuntur, sed sunt quædam accidentia quæ nonnunquam in actionibus merentur observari. Approbè tamen ad morales actiones dicuntur concurrere, quoniam earum bonitatem & malitiam insigniter nonnunquam augent, imò interdum quoque speciem mutant: Sic furtum rei ad rempublicam pertinentis, quod tamen non simplex futurum sed peculatus est.

est, commissum in loco Reipublicæ rebus sacro, graviori pœ-
na plectendum est. Hoc autem casu has circumstantias pro-
priam rationem amittere & objecti naturam induere, docet *An-
ton. le Grand. Institut. Philosoph. Cartes. Part. X. Artic. XXI. §. XI.*

X X X V. Verum Pavonius *Summa Ethicæ Disputat. I. Quæst. V. Proposit. I.* nihilominus supra recensitas actus humani rationes essentielles constitutivas ejus circumstantias & rationes accidentales rectè dici perhibet; Sciendum est, inquit ille, circumstantias posse comparari, vel cum actu interno voluntatis, vel cum actione exteriori, quæ est objectum actus interni. Respectu actionis exterioris circumstantiæ habent simpliciter rationem circumstantiarum, quia se habent ut accidentia illius; Respectu autem actus interni habent duplicem rationem, nempe cum objecti, quia sunt per illum actum volita, & integrantes cum actione unum completum objectum illius actus; Tum circumstantiarum seu accidentium, si comparentur cum ea ratione seu specificatione actus interni, quæ sumitur ex actione exteriori. Quale enim est objectum, talis est actus qui ab eo specificatur: At in toto objecto actus interni, quod est congregatum ex actione & circumstantiis, actio se habet ut substantia, circumstantiæ ut accidentia. Ergo illæ specificationes actus interni, quæ sumuntur ex circumstantiis, habent se ut circumstantiæ & accidentia respectu specificationis quæ sumitur ex actione. At verò exteriores actiones ab interioribus tam temerè divellendæ non sunt, unam enim hæc cum illis simul sumtæ constituunt actionem. Quamvis igitur exterioris actionis, quatenus illa nudum motum physicum denotat, circumstantiæ, quæ appellantur, accidentia quædam sint, quomodo & ipsa moralitas à *Durando* loc. cit. humanorum motuum accidens rectè appellatur; Prout tamen illa in genere morum consideratur, & quatenus unà cum interna actione unum specie actum constituit, hæ circumstantiæ de essentia illius actionis, & non nuda ejus accidentia esse dicendæ sunt. Moralitas quidem internis actionibus primariò competit, de eadem tamen non minus & ipsæ exterioræ actiones participant, quoniam cum internis unum numero actum constituunt. Falsum deinde est, actio-

nes externas unâ cum circumstantiis moralibus internarum a-
 ctionum esse objectum, internasque actiones ab externis spe-
 cificari; Etenim actiones externæ ad internarum actionum
 objectum referri neutiquam possunt: quoniam contradictorium
 est, aliquid esse actum & simul objectum illius actus. Neque et-
 iam, quod videtur subinnui, omnes illæ sic dictæ circumstan-
 tiæ ad objectum pertinent, sed plurimæ concernunt ipsam
 actionem. Quâ ergo fronte *Pavonius* externas actiones unâ
 cum circumstantiis moralibus internarum actionum esse obje-
 ctum, quid? & internas actiones ab externis specificari affe-
 rere ausus est? Sunt, ut ante diximus, interna & externa a-
 ctio una numero actio; Externa est quasi materia, quæ ab in-
 ternâ tanquam formâ movetur ad certum aliquem terminum;
 ad quem cum ambæ simul ferantur, & determinans & deter-
 minata, duæ, ut sic loquar, unius actionis partes, integram
 quandam actionem constituunt, quæ speciem suam funda-
 mentaliter ab objecto, formaliter à se ipsa i. e. ab intentione
 agentis obtinet. Ratio igitur quam *Pavonius* pro stabiliendo suo
 dogmate, quod circumstantiæ etiam interni actus sint accidentia,
 prorsus nulla est. Evicimus quippe, externas actiones inter-
 narum objecta dici non posse, immò nec omnes circumstan-
 tias ad objectum pertinere. Et positò, sed non concessò,
 externas actiones unâ cum circumstantiis internarum actio-
 num objectum constituere, propterea tamen nondum licet
 ab objecto ad ipsum concludere actum, ita ut id, quod obje-
 cto accidit, ipsi quoque actui accidere inferre possis e. g. Sit
 intentio verberationis hominis deliberatò animò accidens;
 Tunc autem inde auderes colligere: ergò intentio quoq; est ac-
 cidens respectu internæ actionis; Minime: est enim ipsamet
 interni actus substantia. Nos itaque pro nostra sententia, cir-
 cumstantias actuum moralium vulgò ita dictas non esse acci-
 dentia sed substantiam eorundem ingredi argumentamur hunc
 in modum: Quicquid pertinet ad substantiam actus moralis,
 illud non est ejus accidens. Sed circumstantiæ, vulgò ita di-
 ctæ, actus moralis, quæ sunt intentio, objectum &c. pertinent
 ad substantiam actus moralis. E, non sunt ejus accidentia. Ma-
 jor

jor per se satis manifesta est nec probatione indiget. Minoris autem probationem superius dicta plus satis confirmare poterunt.

XXXVI. Redimus ad nostras loci & temporis circumstantias, illarumque rectitudinem ad actionem moraliter bonam, si quando opus est, omnino requiri adseveramus, idque quia illae, tanquam ad actionum moralitatem pariter necessariae, naturae praecepto indicari videntur. Etenim & ipsae circumstantias, quas ita vulgo appellant, actionum moraliter bonarum implicite lex continet; ita ut legi omnino conformis actio censetur, in qua debita & necessaria concurrunt circumstantiae: verba sunt *Vendelini Philosoph. Moral. Lib. I. cap. III. Quest. VI.* Videlicet, *Lex naturae & divina non tantum praescribit quid fieri oporteat, sed etiam qua fini, & quando, ubi & c.* inquit *B. Horneius Civil. Doctr. Lib. II. cap. VII. §. XV.* Unde potest intelligi, quod hae circumstantiae ad actionum moralitatem nonnunquam perquam sint necessariae; Necesse enim non est, ut omni adsint actioni; *Aliquae enim sunt actiones, utor verbis Poncii Curs. Phil. Eth. Disputat. III. Quest. II. ad quarum bonitatem parum refert quando eliciuntur, an scilicet de die vel de nocte, ut actus potissimum interni.* Hinc non licet dicere: Hic actus caret aliquâ circumstantia, ergo est malus; sed insuper requiritur, ut talis circumstantia illi actui in esse debeat. vid. *Tataretus in II. Sentent. Scoti. Distinct. XLII.*

XXXVII. Attamen hae circumstantiae magis ad actionis moralis complementum quam ad moralitatis imputationem faciunt. Non enim imputatur agenti alicui objecti circa quod versatur moralitas ideo, quod certo tempore locoque conveniente actionem aliquam exerceat, sed potius quia liberè eam intendit, probè sciens illam legi à Deo positae vel consentire vel adversari. Actio ergo moralitatem suam nanciscitur ab objecti moralitatis imputatione; Quae geminam habet rationem: unam eamque proximam, nempe legem, per quam ad objecta quaedam vel averfanda vel amplectenda obstringimur; alteram eamque remotam, voluntatis indifferentiam cum intentione recte vel secus agendi. Nam si voluntas nostra ad unum, v. g.

mal-

malitiam, perpetuū esset determinata, ita quidem ut non posset se
se ab illo avertere & diversum intendere, ineptus esset Deus qui
aliud à nobis peteret, & injustus qui aliud nobis imperaret. Ve-
rum si nulla esset lex, nulla quoque humanarum actionum vel
in præmium vel in pœnam esset imputatio, posset etiam homi-
nem esse agens liberum.

XXXIIIX. Notat ergo *Actio moralis* aggregatum quid
ex libertate indifferentiæ, objecto & obligatione quam impu-
tatio sequitur; Quæ verbo efferuntur per conformitatem &
disformitatem cum naturæ lege vel rectâ ratione. Hinc ele-
ganter Petrus Poulalionus *Disputat. Philosoph. IV. Assert. XV. Boni-
tatis*, inquit, & malitia natura est proportio & conformitas quadam
mensura inter ipsam actionem & objectum ac finem suum secundum
vel contra rationis regulam: Ex quo objectum ipsum per se bonum
vel malum redditur, solum quâ causa modum obinet; Actio verò
vel objectum simul cum actione acceptum formaliter in essendo, ut lo-
quuntur atq; absolute ut Ensejūmodi.

XXXIX. Quoniam verò ut actioni alicui objecti sui impu-
tari possit moralitas omnino requiritur, ut agentis illa actio sit
spontanea, actiones morales oportet non esse uniusmodi; Quæ-
dam enim ex prævia scientia & plenâ ac deliberatâ sunt inten-
tione, quæ uno verbo dicuntur *proæreticæ*; Et hæ sunt plenæ
ac perfectè morales. Quædam verò repentino aliquo motu
& effectuum impetu, vel ex ebrietate, nullâ antegressâ delibe-
ratione, committuntur: Et hæ imperfectè ac semiplenæ mora-
les sunt. Quæ tamen semiplena moralitas adhuc suos habet
gradus; Etenim quò magis vel minus actiones sunt spontaneæ,
eò magis vel minus sunt morales eoque magis vel minus im-
putari possunt, sive in laudem & præmium, si sint bonæ, sive
in vituperium & pœnam, si sint malæ. Quædam tandem actio-
nes cum nulla parte sint spontaneæ, neque bonæ neque malæ,
adeoque neque in laudem neque in vituperium imputativæ
esse possunt. Et hæ sunt illæ quæ alias vocantur indifferentes:
De quarum formali ratione nunc videndum est.

XL. *Indifferens* cum Scheiblero Lib. I. *Metaphysicor. cap. XXII. Quæst. II.* appellamus *medium inter bonum & malum*; Et indiffe-
rentem

rentem actionem inter bonum & malum mediam esse volumus, i. e. talem quæ in se neque bona neque mala sit. Illa enim quæ inter virtutem & vitia sunt media, indifferentia esse, docet Erillus, Carthaginensis Philosophus apud Diogenem Laërtium, de Vit. Dogmat. & Apophthegmat. Claror. Philosoph. Lib. VII. conf. Apulejus de Philosophia Platonis Lib. II. ita quidem, ut quemadmodum à vitio recedunt, ita ad bonum non pertinent. Hæ actiones nonnullis permixtæ, aliis rectius neutra dicuntur; Etenim non omnes actiones permixtæ statim sunt moraliter neutra, quoniam potest esse aliquid permixtum, quod tamen sit moraliter malum, v. g. cum necessitas & ratio belli nonnulla excusat ac permittit, quæ tamen in se spectata moraliter mala sunt.

XLI. An autem dentur tales actiones, quæ in se & sua natura consideratæ sint indifferentes, non heri aut nudius tertius demum cœpit controuerti. Johannes Ursus jam olim à Constantiensi damnatus est Concilio, quod inter alia perhibuerit: Nulla esse opera indifferentia, sed hanc esse divisionem immediatam humanorum operum, quod sint vel virtuosa vel vitiosa. vid. Caranza Summa Constant. Concilii Sess. XV. Error. I. II. Artic. 16. Et quem fugit, quæ inter se bella jam aliquot retro seculis gesserint duo illi Scholasticarum subtilitatum Architecti Thomas & Scotus? quorum uterque quidem dari actus secundum objectum indifferentes, quos vocant secundum speciem, agnovit, ille autem huic actus indifferentes deliberatos, quos vocant indifferentes secundum individuum, concedere noluit. Horum utriusque mentem ut rectè percipiamus eosdem paululum commitemus.

XLII. Thomas I. II. Quæst. XII. Artic. 9. actus humani indifferentiam in objecto quærendam esse docet, non autem in ipsa actionis forma, quæ pendet ab agentis intentione & singularibus nonnullis circumstantiis. Dici enim actum vult indifferentem, qui versatur indeliberatè circa tale fundamentum vel objectum in quo per se nulla inest vel adverti
E
possit

possit bonitas & malitia; Non vult autem actum esse indiffe-
rentem, qui circa objectum, licet permissum, deliberatò sus-
cipitur animo. Quicquid enim hōc modò agimus vel rectas
rationi ejusque fundamento congruit, unde actus resultat bo-
nitas, vel ab eadem discrepat, hinc actus profluit pravitas &
malitia. Quam in rem *Agustinus de peccat. meritis. & remis.*
Lib. II cap. XLIX. Mirum est; ait, si voluntas possit in medio quo-
dam consistere, ut nec bona sit nec mala; Aut enim justum dili-
gimus, & bona est; aut justum non diligimus, & mala est. *Quis*
autem dubitet dicere, voluntatem non diligentem justitiam non
modo esse malam, sed pessimam voluntatem. Hæc ut & men-
tem Magistri sui *Thome* uberius declarat. *Savonarola Lib. II. E-*
thice §. 29. quando ait: Actus humani speciem ab objecto relato
ad ordinem rationis habent; Si enim sunt secundum ordinem ra-
tionis, boni; si autem sunt contra ordinem rationis, mali secundum
speciem existunt. Contingit autem, aliquem actum humanum se-
cundum suam speciem non aliquid ad ordinem rationis pertinens
includere, ut festucam de terra levare. Quia etiam aliquid in-
dividuo secundum accidentia, quod nequaquam speciei, convenit,
imò aliquem actum secundum speciem, non tamen secundum indi-
viduum indifferentem esse contingit. Neesse est enim, quemlibet
actum humanum aliquam circumstantiam ad minus ex parte in-
tentionis habere: Quia quilibet actus humanus ad aliquem finem
ordinatus est, alioquin actus humanus non foret. Si ergo ad finem
qui est secundum ordinem rationis ordinatus fuerit, bonus; sin au-
tem ad finem qui ordini rationis contrarius, sic malus futurus est.
Atq; hoc modo semper bonus vel malus existit. Hæc ille.

XLIII. Regerit Scotus II. Sentent. Distinct. XLI; Quod,
si dantur actus secundum speciem suam indifferentes, necesse
sit & tales dari secundum individuum. Id quod Thomistæ com-
muniter per fallaciam equivocationis, quam in terminis hic
committi opinantur, explodunt. Attamen mens Scoti non
est, dicere: Dari actus secundum individuum indifferentes
quoniam dantur tales secundum speciem, idè, quod nulla
exist.

existat species nisi in individuis, quemadmodum illi interpre-
 tantur; Sed quando actus indifferentes secundum individuum
 tales dari autumat, quoniam quidam sint secundum speciem
 tales, hoc vult: Si datur actio quæ secundum objectum suum
 est indifferens, necesse est eandem quoque secundum circum-
 stantias suas esse indifferentem. Actio nempe illa quæ pro ob-
 jecto rem habet indifferentem, de quâ in præcepto nihil ex-
 professo traditum est, planè nequit censeri indifferens,
 nisi & circumstantiæ ejus, quas vocant, sint indifferentes; Hinc
 actus à nobis sine præcepto profectos ad aliquam naturæ com-
 moditatem, ut fricare manus, ejicere sputum, ambulare, cur-
 rere &c. si non per intentionem agentis excessus accedat
 vitiosus aut circumstantia incongrua, pro indifferentibus de-
 mum habendos esse existimat. Et hoc pariter videntur velle
 qui peculiarem actionum humanarum speciem actiones indif-
 ferentes constituunt. Verùm quemadmodum §. præced. mo-
 nuimus, si actio suscipiatur per intentionem, esse nequit, quin
 vel bona vel mala sit. Ex quo tamen hoc non sequitur: in-
 ter bonum & malum morale non dari medium; Etenim, ut
 observavit Vir Doctissimus *Jacobus Fournon* *Universæ Philo-*
soph. Synops. Tomo, II. cap. X. de causis virtutum §. 5. Object. 3. In-
ter bonum & malum morale non datur quidem medium in actio-
nibus deliberatis actu, hic & nunc elientis, quia illis, saltem ex
intentione operantis debetur rectitudo rationis, quâ si careant, male,
si polleant, bone sunt. Datur verò respectu quarundam actionum
in specie, quibus hæc rectitudo non debetur, neq; ex intentione o-
perantis, quia ab hac præsciuntur, neq; ex objecto. Id quod
inutilem Guillelmi Chabroni Philosoph. Tomo, III. Tractat. Moral.
Disputat. II. Sect. XI. Conclus. I. de actu humanorum secun-
dum individuum indifferentia curiositatem omnimodè con-
futat.

XLIV. Etsi verò hæc de actuum humanorum secun-
 dum individuum indifferetia sententia omni prorsus destituatur
 fundamento, per hoc, quod intentio agentis fertur vel in bo-
 num vel in malum, unde actio vel bona vel mala existit. Ni-

E 2

hil

hilo tamen minus Poncius l. c. *Disputat. IV. Quest. I. concl. III.* eidem speciem quandam recti affigere annitur, ita scribens: *Ut quis operetur bene, debet non solum videre esse aliquam bonitatem ex objecto aut circumstantiis in actione aut objecto ejus sed etiam eam intendere directe* — Et ut male agat, debet videre aliquam malitiam ex objecto aut circumstantia aliqua; Et si non videat bonitatem ac intendat eam actus non erit bonus: Similiter si non videat malitiam, non erit malus: Sed potest quis hic & nunc operari, quin videat malitiam esse in actu, aut etiam quin videat bonitatem, aut si eam videat, quin eam intendat. Ergo operatio tum erit indifferens in individuo, hoc est, nec bona nec mala bonitate aut malitia morali. Verum præterquam quod Poncius hic à Magistri sui sententia, quam alias ~~vera~~ ^{vera} ~~pida~~ ^{pida} sequitur, nonnihil deflectit, dum actus indifferentes etiam circa objecta certâ qualitate morali affecta occupari asserit, in hoc quoque gravissimè labitur, quod illum qui circa rem malam, quam quidem novit esse malam, ejus tamen malitiam non intendit, occupatus est, indifferenter agere putat. Quemadmodum enim ex §. XLIX. constat, actio illa quæ pro fundamento habet objectum malum, licet bonò suscipiatur animò, omnino mala est, quoniam fundamenti malitia per bonam intentionem neutiquam tollitur. Et si ab aliqua actione absit agentis intentio, quomodo quæso illa secundum individuum dici potest indifferens; Non. Entis enim nullæ sunt affectiones. Deinde non video, quomodo quis ex proposito agere possit, quin agat propter finem. Quod si sic: quomodo ergo hòc pacto actio aliqua in individuo indifferens esse poterit. De actionibus infantum quidem hæc ratio verificari possit: videtur, sed cum illæ quæ tales extra genus moralium actionum sint juxta §. VI. frustra quis ad illas in probando hòc dogmate confugerit.

XLV. Frustra ergo Scotus & ejus affectæ indifferentiam actus in ejus quærunt circumstantiis. Sed nec satis commodè illa ab objectorum natura peti videtur. Nam si actus humani indifferentia ab objecti qualitate derivanda est, etiam objectum illud in se indifferens esse oportet. Bonarum autem actionum
obje-

objecta includunt aliquid rectæ rationi conveniens; Malorum verò actionum objecta aliquid rectæ rationi repugnans continent. Quare si aliqua datur actio indifferens secundum objectum, quam Scholastici vocant secundum speciem, necesse est, illud neque rectæ rationi conveniens, neque etiam eidem repugnans quid includere, cæteroquin enim actio circa illud non indifferens, sed vel bona vel mala erit. Hujusmodi autem objecta quæ non importent aliquid ad rectam rationem pertinentis vulgò habere dicunt has actiones, v. g. ire ambulatum, tollere de terra festucam &c. quæ actiones ita sunt comparatæ, ut in se quidem indifferentes, ad moralitatem tamen suscipiendam perquam aptæ sint. vid. Burnathus *Lib. I. Ethices cap. XVI.* Veruntamen hæ locutiones: ire ambulatum, tollere de terra festucam &c. sunt quidem ex earum numero quæ potissimum motus physici significativæ sunt & à moralitate abstrahunt, objecta tamen illarum omni prorsus moralitate neutiquam destituuntur; Etsi enim occidere, concumbere &c. quò pertinent, ire ambulatum, tollere de terra festucam &c. ad bonum & ad malum sint indifferentia, quoniam motum tantum physicum significant, qui & ad id quod rectæ rationi congruit & quod eidem adversatur determinari potest; tamen non statim, concumbere, occidere, ire ambulatum, tollere de terra festucam &c. ut actus, dicuntur esse res indifferentes, quoniam semper cum moralitate quadam sunt conjuncta, licet etiam citra moralitatem illam queant intelligi. Quamobrem ex his veluti rebus indifferentibus indifferens actio ascribi prorsus nequit.

XLVI. Nos ergò actiones indifferentes illas esse dicimus, quæ actionum moralium formâ, quæ in intentione & hanc insequente imputatione consistit, destituuntur: non attendentes, quid vulgò de objecti permissione garriant. Potest enim actio esse indifferens sive illa bonum sive malum habeat objectum, uti ex sequentibus patebit.

XLVII. Competit autem illa indifferentia actibus non solum externis sed etiam internis. Illis quidem, non propter

indifferentiam interni actus, quemadmodum externæ actiones dicuntur morales propter moralitatem actionum internarum, sed propter indeliberationem, quam non-imputatio, in qua actus indifferentis forma consistit, sequitur. Sic si quis cogitationibus inhærens scalpat caput, aut ungvens rodat, aliasque his simillimas edat actiones, non dicitur indifferenter egisse propter indifferentiam intentionis, quæ hîc nulla est, neque propter indifferentiam objecti, quoniam sine causa scilapere caput unguesque rodere aliquid humanæ naturæ indecorum important, sed propter indeliberationem, propter quam etiam illæ actiones agenti non imputantur. Hinc istæ actiones, quæ pro fundamento rem indifferentem habere dicuntur ideoque permissæ appellantur & pro indifferentibus habentur, cujusmodi sunt, ejicere sputum, ambulare, currere, festucam de terra levare &c. si quidem deliberatæ sint, propriè indifferentes non sunt; Quoniam actiones ad naturæ commoditatem & proximi curam spectantes deliberatè susceptæ sunt bonæ, & cum legè atque rectâ ratione consentiunt, quæ naturæ conservationem & tam sui quam proximi amorem præcipit. Eadem quoque deliberatè vel cum proæresi intermissæ cum naturæ & proximi detrimento, nullo alio majori malo urgente sunt malæ & legi rectæque rationi contrariæ. vid. *Vendelinus Philosoph. Moral. Lib. I. cap. III. Quest. VII.* Et si enim in illis objectis, quæ vulgò permissorum nomine veniunt, bonitas & malitia tam apertæ non sint, ut, quemadmodum in aliis rebus, statim primò obtutu queant adverti, non minus tamen & circa has qui deliberatè versatur peccare potest; ut ut, si circa ejusmodi res deficiamus, ob levitatem materiæ illud à Deo nobis non magno vertatur vitio; Id quod illis, qui actiones etiam deliberatas circa hujusmodi res indifferentes permissas proclamant imponere videtur.

XLIX. Internis actionibus pariter propter indeliberationem competit indifferentia seu non-imputatio. Sunt autem illæ motus subitanei, qui ad præsentiam rei alicujus subitò objectæ, aut ex alteratione corporis, aut ex imaginatione repentina excitati, inordinatè & non conformiter legi divinæ insurgunt,
ante

antè rationis advertentiam & voluntatis consensum. Qui *motus* Scholasticis Doctoribus dicuntur *primò primi*, ad differentiam illorum motuum, qui quidem proæresin seu deliberationem antevertunt, in potestate tamen nostra sunt, ita quidem, ut, si velimus, præpedire queamus, ne in animo nostro exsurgant. Et hi dicuntur illis *motus secundo primi*, qui propterea quod in nostra potestate sunt, à moralitate prorsus immunes esse censeferi nequeunt. Secus quàm illi quos primo primos vocant motus, qui propter indeliberationem & rationis inadvertentiam prorsus indifferentes, i. e. neque in præmium neque in poenam sunt imputabiles. Sic cogitatio rei turpis, defubito in animo nostro oborta, præter intentionem & deliberationem, omninò indifferens est, cum non deliberatè talis motus in animo nostro prodierit.

XLIX. Ex dictis plus satis liquet, quomodo actiones indifferentes non solum inter se, sed & à moralibus differant actionibus. Etenim illæ actiones quæ pro objecto habent rem, uti vulgò appellant, indifferentem, magis sunt indifferentes atque illæ quæ pro objecto vel bonum vel malum habent. Et illæ quæ pro objecto rem habent bonam magis sunt indifferentes atque illæ quæ habent rem malam. Unde & inter indifferentes actus esse gradus quilibet animadvertere potest. Fateor tamen hanc actuum indifferentium differentiam magis intelligi posse, quàm explicari; Nam si ipsam indifferentium actionum formam, à qua earum pendet denominatio, consideremus, nihil ferè differre videntur.

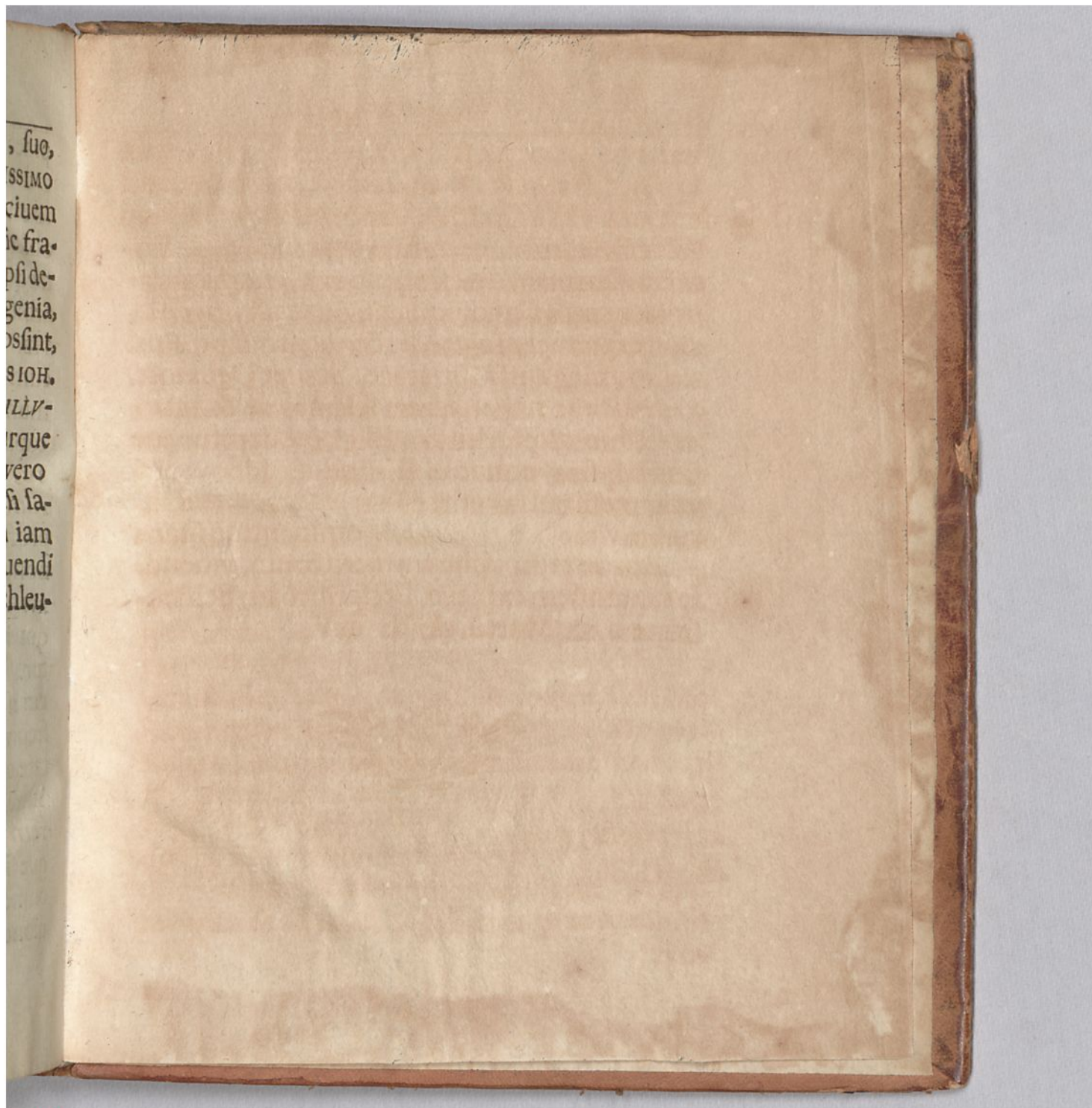
L. Cum moralibus autem actibus indifferentes actiones conveniunt in genere actus; Differunt verò (1) *objectis*; Actionum enim moraliter bonarum objectum per se bonum est; Malarum verò actionum objecta tam bona quàm mala esse possunt. At verò indifferentes actiones tam circa res indifferentes, quas vocant, quàm bonas & malas versantur. (2) etiam *formâ* differunt, Morales enim actiones formam suam sortiuntur ab intentione agentis & moralitatis objecti imputatione: indifferentes verò ab intentionis illius atque imputationis absentia.

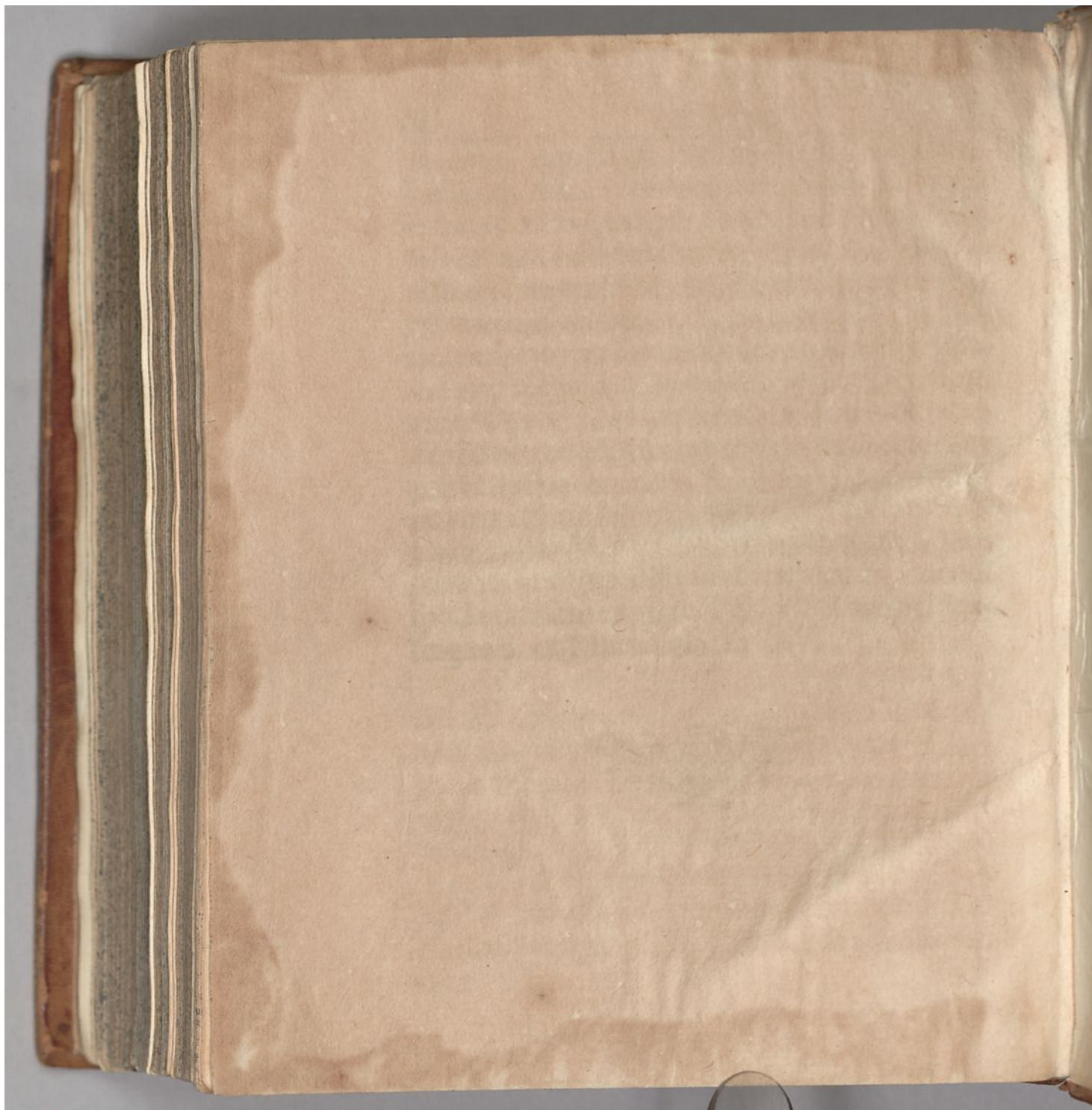
LI. Et

LI. Et hæc sunt, quæ de actuum Humanorum Morali-
tate & Indifferentia in præfenti differere erat institutum.
Quod si verò quâ in parte defecerimus, Benivolum Lectorem
per omnia Mularum Sacra obtestamur, ut errantes corrigere &
in viam reducere velit. Quod superest supremum Numen
animitus precamur: ut Studiis nostris porro clementer
annuere, largioresq; profectus, in sui gloriam & literati
Orbis emolumentum, impertiri
velit!

F I N I S.







GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK

Signatur: ZEN Lebn. Marg. 41, Stück 8, [46] - - 

6832

35
GWL B Hannover
036 855 901



IV 5 A
40
685

